

MÚLTUNK ŐRÖKSÉGÜNK

Az Ómagyar Mária-siralom Magyarországra törté- zahatérésének előtörténete

Folyóiratunk olvasóinak - mindenekelőtt az OSZK munkatársainak - nem kell magyaráznunk, hogy mit jelent számunkra az Ómagyar Mária-siralom /"Sermones"-kódex/ hazatérése. A nyelv- emlék-költemény és a kódex jelentőségéről, megszerzéséről hitelesen számoltak be a Hiradó hasábjain munkatársaink. De a napi és heti sajtó, a rádió, a televízió is naprakészen tudósított a fontos eseményről, a Korona-ékszerek hazaérkezése utáni legfontosabb művelődés- történeti eseményről.

Írásunkat kezdjük ott, hogy az első világháború elején, 1914-ben a német hadsereg elpusztította a leuveni /louvaini, löweni/ Egyetemi Könyvtárat, annak legnagyobb értékeit. A versaillesi békeszerződés értelmében Németországnak kártalanítania kellett a leuveni Egyetemi Könyvtárat. Az erre kötelezett német jóvátételi bizottság többek között az euró- paszerte híres müncheni antikváriustól, J. Rosenthal-tól megvásárolta a "Sermones"-kódexet. Rövidesen, már 1922 decemberében német és magyar tudósok megállapították, hogy ez a latin

nyelvű kódex az első magyar nyelvű verset, az Ómagyar Mária-siralomnak ismert költeményt is tartalmazza.

A számunkra annyira fontos kódex az 1922. év végén került a leuveni Egyetemi Könyvtár tulajdonába. 1923 márciusában dr. Holub József, az OSZK igazgatóőre /később a pécsi Egyetem professzora/ részletes leírást adott a kódexről a Magyar Nemzeti Múzeum Orsz. Széchenyi könyvtára akkori igazgatójának, dr. Hóman Bálintnak. A jelentés azzal fejeződött be, hogy a kódex magyar szempontból mérhetetlen becsü kincs, és ha csere útján való megszerzése lehetséges, "részünkről minden fáradság kifejtését és minden lehető áldozat meghozatalát jogosultnak tartom." /Előremutató, bölcs szavak voltak ezek!/.

Mivel Holub József igazgatóőr, mint történész, 1923 áprilisában kiküldetést kapott a Történelmi Társulat képviselőjében a brüsszeli nemzetközi kongresszusra, az OSZK igazgatója megbízta őt különféle könyvtári ügyek megtárgyalására, illetve intézésére is. Ezek között természetesen legfontosabb volt a "Sermones" kódex csereként való esetleges megszerzése. Holub József egy 1923 április 4-én kelt jegyzék szerint a következő csereajánlatra kapott felhatalmazást:

- az OSZK két kódexe /1. Cod. lat. med. aevi 117., 2. Cod. lat. med. aevi 200./
- öt ősnymtatvány /1478-1500/.

Holub április 11-én fölkereste L. Stainier-t, aki a leuveni Egyetem helyreállításával volt megbízva. Stainier igazgató hangsúlyozta, hogy véleménye szerint a kódex legjobb helye Magyarországon volna, de ő a magyar fél által javasolt kódexeket és ősnymtatványokat nem tartja megfelelő ellenértéknek. S amit ma mi is igen korai, elcsúszott akciónak tartunk, Stainier igazgató - Holub szavaival - találóan így fogalmazott meg: "kombinálni ... a cserét inkunábulumokkal addig, míg a németek részéről a könyvtár részére történő szállítások befejezést nem nyernek, technikailag lehetetlen". Így a magyar részről jószándéku próbálkozás nem járhatott sikerrel, s eddigi tudomásunk szerint a tárgyalások később sem újultak fel, majd az egyre feszültebb európai helyzet, végül a háborúhoz vezető évek lehetetlenné tették a további tárgyalásokat.

A második világháború folyamán a kódex a csodával határos módon menekült meg a pusztulástól. Az első biztató hír 1947 tavaszán dr. Bárczi Géza professzortól származott: a nevezetes kódex az eddigi hírekkel ellentétben - bár a leuveni Egyetemi Könyvtárat ismét igen súlyos károk érték - semmiféle károsodást nem szenvedett /szinte könyvtári "krimi" a megmaradása!/. Tárgyalásai során az volt a benyomása, hogy az egyetem alrektora reálisnak tartja a cserét, ha megfelelő dokumentumokat kínál fel a magyar tárgyaló fél. Bárczi Géza szerint a cserét már régebben létre lehetett volna hozni, s szinte "csodálatos, hogy a múltban erre nem is gondoltak."

Gondoltak ugyan, de ezeket a leveleket nyilván az Irattárak őrizték; az újabb tárgyalófelek erről természetesen mit sem tudhattak.

Az OSZK vezetői és szakértői 1955-ben ismét fölvetették a csere kérdését. Dr. Varjas Béla főigazgató az említett év szeptemberének végén látogatást tett a leuveni Katolikus Egyetem könyvtárában, s annak igazgatójánál, E. Van Cauwenbergh urnál. Egyben átadott neki egy listát /sajnos, ez nem volt föllelhető/, mely az OSZK csereajánlatát tartalmazta. 1956 január 10-én az Egyetemi Könyvtár igazgatója válaszában jelezte, hogy nagy ér-

deklarációval tanulmányozta az igen érdekes javaslatot, de a cseréhez nem tudja beleegyezését adni.

Különböző okok miatt ismét évek múltak el, midőn az OSZK vezetősége fölvehette a cserére kérdését. Ezuttal a "megközelítés" szélesebbkörű volt, de egyúttal az államközi adminisztráció is bonyolultabbá vált.

1964 júniusában dr. Jóboru Magda főigazgató az ismert ügyben a Művelődésügyi Minisztériumhoz fordult. Molnár János miniszterhelyettes a maga részéről is fontosnak tartotta a kódex megszerzését, egyben elfogadta a főigazgatónak azt a javaslatát is, hogy a MM hívja meg egy heti látogatásra és tárgyalásra a leuveni könyvtár igazgatóját.

A dr. Sebestyén Géza főigazgatóhelyettes és dr. Keresztury Dezső főosztályvezető jóváhagyásával és kisebb stílárís kiigazításaival elkészült irat művelődéstörténeti, irodalomtörténeti elemzésre építette fel cserejavaslatát. Most már a nemsokára /!/ átadásra kerülő Várépület új, korszerű hagyomány-őrző /Mátyás király Corviná-i/ feladatát is részletesen elemzi az irat, s határozottan - természetesen igen udvariasan - utal arra is, hogy az OSZK Könyvelosztó osztálya útján /KEO, Kostyál István osztályvezető/ igen sok XVIII. századi teológia kiadványt küldött meg a leuveni Katolikus Egyetem könyvtára számára, mert az OSZK tudatában van annak, hogy az ottani Egyetemi Könyvtár a két világháború folyamán igen súlyos veszteségeket szenvedett.

Az OSZK javaslata hosszabb "vándorlás" /MM Könyvtári Osztály, Nemzetközi Kapcsolatok Főosztály, belgiumi Magyar Nagykövetség/ után az 1964 december 19-i keltezésű levél 1965 február 19-én jutott el a leuveni könyvtár igazgatójához, E. Massaux urhoz. Válasza semmit sem késett: rögtön, igen udvariasan, de elutasította a csere gondolatát.

Nemcsak az OSZK, de a leuven-ben járt magyar tudósok /dr. Benkő Lóránd, dr. Mezey László/ is tárgyaltak a kódex hazakerüléséről. Ruffy Pétertől tudjuk /Magyar Nemzet, 1982. május 1./, hogy dr. Mátrai László akadémikus - dr. Réczei László belgiumi nagykövetsége idején - szintén ajánlatot tett a cserére.

Mintha a sors üldözte volna a kódex hazakerülését. 1972-ben dr. Kovács Máté egyetemi tanár, az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke járt Belgiumban s W. De Hennin igazgató urral tárgyalt a kódex hazakerüléséről. Kovács Máté - jelentése szerint - nem tapasztalt elzárkózást. Abban egyeztek meg, hogy az IFLA Budapesti, 1972 június végén tartandó konferenciáján a MM és az OSZK bevonásával folytatják a tárgyalásokat.

És itt lépett közbe a fátum: Kovács Máté hirtelen elhunytát éppen az IFLA budapesti közgyűlésén jelentették be. Tehát a tárgyalások folytatására nem kerülhetett sor.

De az OSZK "diplomata" osztályvezetői /Soltész Zoltánné dr., V. dr. Windisch Éva, dr. Wix Györgyné/ - dr. Jóboru Magda főigazgató hatásos irányítása mellett - éveken át tárgyaltak a kódex átadásáról. Hála a jó kapcsolatoknak, a leuveni Egyetem és Könyvtár vezetői megértésének, az Ómagyar Mária-siralom hazatért.

De erről már illetékes munkatársaink beszámoltak.